

ÜNİVERSİTELERDE PANDEMİ DÖNEMİNDE VERİLEN UZAKTAN EĞİTİMİN VERİMLİLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ÖRNEĞİ)

A Research on the Efficiency of Distance Education Given in Universities during the Pandemic Period (Sakarya University German Language And Literature Example)

Vildan BUZPINAR

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, vbuzpinar@sakarya.edu.tr,
[ORCID: 0000-0002-5174-7708]

Muharrem TOSUN

Prof.Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, mtosun@sakarya.edu.tr,
[ORCID: 0000-0003-0160-7069]

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş: 28 Haziran 2021

Kabul: 25 Temmuz 2021

Anahtar Kelimeler:

Covid-19, Pandemi Dönemi, Uzaktan Eğitim, Alman Dili ve Edebiyatı.

© 2021 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, pandemi döneminde zorunlu olarak uzaktan eğitim ile lisans derslerini almak zorunda kalan Alman Dili Edebiyatı bölümü öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşlerinin araştırılması ve incelenmesidir. Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından tüm Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerine uygulanan ankete yönelik cevaplar analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Öğrencilerin cevaplarının yanında öğretim elemanlarıyla da mülakat yapılarak, görüşleri değerlendirilmiştir.

Ankete katılan 136 öğrencinin verdiği cevaplar SPSS uygulamasıyla analiz edilmiş buna göre tablolar oluşturularak yorumlanmıştır.

Öğrenciler, uzaktan eğitimin pandemi dönemi sonrasında da devam etmesi yönündeki sorulara genel olarak olumsuz görüş bildirmişlerdir. Öğrenciler pandemi dönemi sonrasında uzaktan eğitim ile ders almayı düşünmemektedirler. Buna rağmen sınavların başarı durumuna etkisi derslerin verimliliği, etkileşim, motivasyon gibi sorulara da olumlu yanıtlar vermişlerdir. Bu konudaki çelişki ya da tutarsız yanıtlara, pandemi koşullarının sosyo-psikolojik atmosferinin önemli bir etkisi olabilir.

Öğrencilerin sosyal hayattan uzak kalmaları, kampüs ortamı, arkadaş çevresi gibi faaliyetlerin olmaması ve özgürlüklerinin kısıtlanması gibi etkenler görüşlerini etkilemiş olabilir. Bu etkenler, araştırmada somut olarak araştırılmadığı için çalışmaya yansımamıştır. Araştırmanın konusu eğitimin içeriği ile sınırlı olduğundan, belirtilen etkenler araştırma dışında bırakılmıştır.

Verilen yanıtlara göre uzaktan eğitim her ne kadar bir zorunluluk olarak ortaya çıkmışsa da öğrenciler, yeni duruma kolay adapte olmuşlar ve hala bu şekilde devam etmektedirler. Uzaktan eğitime katılma konusunda öğrencilerin bir eleştirileri söz konusu değildir.

Pandemi dönemi koşullarının yanında, daha önce uzaktan eğitim ile hiç verilmeyen derslerin uzaktan eğitim ile verilmesindeki avantajlar ve dezavantajlar, öğrencilerin duruma adaptasyonu hakkında da fikir vermiştir. Bu çalışmayla, pandeminin devam etmesi veya benzer koşulların ortaya çıkması durumunda, uzaktan eğitimin eksik yönleri, iyileştirilmesi gereken yanları, öğrenim kazanımları açısından değerlendirilmesine yönelik yapılacak çalışmalara ışık tutacak bilgiler ortaya çıkmıştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin görüş bildirdiği konulardaki eksikler belirlenmiş, ortaya çıkan veriler, öğretim elemanlarının verdiği cevaplarla da karşılaştırılarak değerlendirilmiş pandemi dönemindeki eğitimi iyileştirmeye yönelik öneriler sunulmuştur.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 28 June 2021

Accepted: 25 July 2021

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate and examine the views of the students of the Department of German Language and Literature, who had to take distance education and undergraduate courses during the pandemic period, on distance education. The answers to the questionnaire applied to all German Language and Literature Department students by

Keywords:

Covid-19, Pandemic Period, Distance Education, German Language and Literature.

© 2021 PESA All rights reserved

Sakarya University German Language and Literature Department were analyzed and interpreted. In addition to the answers of the students, interviews were made with the instructors and their opinions were evaluated.

The answers of 136 students who participated in the survey were analyzed with SPSS application and interpreted by creating tables accordingly.

Students generally gave negative opinions to the questions about the continuation of distance education after the pandemic period. Students do not think of taking courses with distance education after the pandemic period. Despite this, they also gave positive answers to questions such as the effect of the exams on the success of the courses, the efficiency of the courses, interaction and motivation. The socio-psychological atmosphere of the pandemic conditions may have a significant impact on the contradictory or inconsistent responses on this issue.

Factors such as staying away from social life, campus environment, lack of activities such as friends and restriction of freedom may have affected their views. These factors were not reflected in the study as they were not investigated concretely in the study. Since the subject of the research is limited to the content of the education, the factors mentioned were excluded from the research.

According to the answers given, although distance education has emerged as a necessity, the students have adapted easily to the new situation and still continue in this way. There is no criticism of the students about participating in distance education.

In addition to the conditions of the pandemic period, the advantages and disadvantages of providing distance education courses that were never taught with distance education before, also gave an idea about the adaptation of students to the situation. With this study, information has emerged that will shed light on the studies to be carried out on the evaluation of distance education in terms of deficiencies, aspects that need improvement, and learning outcomes in case the pandemic continues or similar conditions arise. As a result of the study, the deficiencies in the subjects on which the students expressed their opinions were determined, the resulting data were compared with the answers given by the instructors, and suggestions for improving education during the pandemic period were presented.

GİRİŞ

2019 yılının sonlarına doğru Çin’de ortaya çıkan Covid-19 salgını, 2020 yılının başından itibaren tüm dünyayı etkisi altına almaya başlamış ve yayılımın hızla ilerlemesi devletleri çeşitli önlemler almaya itmiştir. Bulaş yoluyla hastalığın yayılması nedeniyle, yüz yüze bir temas gerektirmeyecek bir yaşam tarzı için çeşitli önlemlere başvurulmuştur. Her sektörün kendine göre aldığı önlemlerde, eğitim sektörü de en hızlı ve en kullanışlı yöntem olan uzaktan eğitim ile eğitime devam etme kararı almıştır. Tüm dünya ülkelerinde, pandemiye rağmen eğitimin devam edebilmesi için uzaktan eğitimin tüm örgün eğitime yaygınlaştırılması yöntemi seçilmiştir. Bu konuda tüm dünyada hızlı bir dönüşüm gerçekleşmiş ve dünyanın çoğu bölgelerindeki eğitim kurumları uzaktan eğitime adapte olmak için yarışmışlardır.

Uzaktan eğitimin geçmişi çok eski tarihlere uzanmaktadır. 1700’lü yıllarda mektupla eğitim şeklinde başlayan uzaktan eğitimin teknolojiye dayanan geçmişi ise 1900’lü yıllara uzanmaktadır. (Jeffries, 2008).

Başlangıçta yazışmalı olarak başlayan eğitim zaman içerisinde iletişim teknolojilerinin kullanımıyla çift yönlü iletişimin olduğu bir eğitime dönüşmüştür. Radyo ve televizyonla yapılan eğitimlerden bilgisayar teknolojileri ile yapılan eğitimlere kadar uzanmıştır. (İşman, 2011).

Ülkemizde de ilk olarak 1927 yılında yazışmalı olarak hayatımıza giren uzaktan eğitim, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi’nin kurulmasıyla beraber hızla gelişen bir evreye geçmiştir. (Arar, 1999) (Papi ve Büyükaslan,2007).

Günümüze kadar birçok yönde geliştirilmiş olan uzaktan eğitim sistemi sayesinde, pandemi döneminde eğitim sektörünün devam etmesine imkân sağlanmıştır.

Ülkemizde hem Milli Eğitim Bakanlığı hem de Yükseköğretim Kurumu tarafından Covid-19 salgınına yönelik önlemler çerçevesinde eğitimin, uzaktan eğitim yöntemiyle sürdürülmesi kararı alınmıştır (YÖK, 2021). Bu konuda gerek Milli Eğitim Bakanlığı ve gerekse Üniversitelerde daha önce yapılan uzaktan eğitim çalışmaları Türkiye için önemli bir avantaj sağlamış ve bu dönüşüm başarılı bir biçimde

gerçekleşmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı, kurumların altyapısının hazır olmaması nedeniyle kısa süreli olarak vermekle birlikte, alt yapıların hızla tamamlanması ve eksikliklerin devam eden süreçte giderilmesiyle uzaktan eğitim dönemini başlatmıştır (MEB,2021). Üniversiteler bu konuda çok daha hızlı hareket etmişler, bazı üniversitelerin bu konudaki deneyimleri ve uyguladıkları programlar hızlı bir biçimde geliştirilip yaygınlaştırılarak, tüm üniversitelerde uzaktan eğitime geçmeyi başarmışlardır.

Sakarya Üniversitesi, uzun yıllardır uzaktan eğitim veren bölümlere sahip olması ve bu konuda geliştirdiği programlar ve deneyimi sayesinde, pandemi döneminde uzaktan eğitimi üniversitenin bütününe yayan üniversitelerin başında gelmiştir. Bunun yanında Sakarya Üniversitesi, uzaktan eğitim konusunda kendisi dışında birçok üniversiteyle bilgi paylaşmış ve uzaktan eğitim modelini aktarmayı başarmıştır. Sakarya Üniversitesinin uzaktan eğitime hızlı bir biçimde geçmiş olması ve bu konudaki deneyimi nedeniyle araştırma örneğinin bu üniversiteden seçilmesi örneklemin doğru seçimi açısından önemlidir.

Sakarya Üniversitesi'nin hemen hemen tüm bölümlerinde uygulanmasına geçilen uzaktan eğitim Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde de uygulanmaya başlamıştır. Çalışma Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü ile sınırlandırılmış bölümdeki lisans öğrencileri ve öğretim elemanlarının pandemi döneminde yapılan uzaktan eğitime ilişkin görüşleri alınmış ve incelenmiştir. Uzaktan eğitimin avantajları ve dezavantajlarının yanında sürdürülebilirliği araştırılması amaçlanmıştır.

1. UZAKTAN EĞİTİMİN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Literatürde uzaktan eğitim ile ilgili çok sayıda tanımlamalar yapılmıştır. Bu alanda kapsamlı araştırmalar yapan Uşun'un tanımına göre uzaktan eğitim; kaynak ve alıcıların öğrenme-öğretme sürecinde birbirlerinden farklı ortamlarda olduğu, alıcılarına amaçları, öğretim yaşı, yeri, zamanı, yönetimi ve benzeri konularda bireysellik, esneklik ve bağımsızlık olanağı sağlayan, bir sistemdir. Ayrıca kaynak ile alıcılar arasında televizyona ve bilgisayara dayalı etkileşimli teknolojiler tarafından sağlanan etkileşim ve iletişimin olduğu sistematik ve planlı bir eğitim teknolojisi sistemidir (Uşun, 2006).

Kaya'nın tanımına göre ise uzaktan eğitim; öğrenciye danışmanlık yapılan, öğrencinin başarısının korunduğu ve öğrenilen dersin sunulmasında, sorumluluk sahibi olan eğitmenler tarafından yürütülen kendi kendine bireysel çalışma şeklinin sistematik olarak uygulanmasıdır (Kaya, 2002).

Uzaktan eğitimde bireysel bir çalışma olmasının yanında, eğitim, öğrenmeye güdülenme üzerine kuruludur. Öğrenme rehberli olduğu için öğrencileri aktif tutmak amacıyla devamlı olarak destek vermeyi gerektiren bir eğitimidir. Aynı zamanda öğrencilerin sürekli desteklenmesi uzaktan eğitimin öğretim bileşenlerinin biridir.

Kaya, uzaktan eğitimin diğer bir tanımını da şu şekilde yapmaktadır; geleneksel öğrenme- öğretim uygulamasında izlenen yolun sınırlı ölçüde olması nedeniyle sınıf içi çalışmaları yürütme imkânının olmadığı durumlarda, eğitim çalışmalarını planlayıcılar ile öğrencilerin iletişim ve etkileşimini ayırt edici bir özelliği olan öğretim modülleriyle ve farklı ortamlar sayesinde belirli bir merkezden öğretim yöntemidir (Kaya, 2002).

Yapılan tanımlar doğrultusunda uzaktan eğitimin geleneksel eğitime göre farklı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar; uzaktan eğitimde eğitmen ve öğrencinin birbirinden farklı, değişik mekânlarda olmaları, teknolojinin olanakları kullanmaları ve iletişim teknolojilerinden yararlanarak öğrenme-öğretme etkinliklerini uygulamalarıdır. Uzaktan eğitimin en önemli ve başlıca özelliklerinden biri de değişen şartlara göre uygulanabilir esnek bir yapıya sahip olmasıdır (Demir, 2014).

Uzaktan eğitimin günümüzde yaygın olarak kullanılmasının başlıca nedeni eğitim sistemleri içinde var olan problemlere kolayca çözüm bulmasıdır. Uzaktan eğitim, günümüzde var olan bilişim teknolojilerinden yaygın bir şekilde faydalanmaktadır. Bilişim teknolojilerinin kullanılmasıyla uzaktan eğitimin farklı uygulama modelleri de ortaya çıkmaktadır (İşman, 2011).

Uzaktan eğitimin uygulanabilmesi için ilk önce hedefe uygun bir eğitim modeli seçilmeli ve geliştirilmelidir. Seçilen eğitim modelinin kullanılabilmesi için teknolojik altyapıyla da desteklenmesi gerekmektedir. Uzaktan eğitim faaliyetlerinde kullanılan modeller genellikle iki türdedir bunlar; eş zamanlı ve eş zamanlı olmayan, diğer adıyla, senkron ve asenkron modellerdir (Romiszowski, 2004).

Eş zamanlı yani senkron olan model gerçek zamanlı veya canlıdır. Öğrenciler aynı anda çevrimiçi olur ve derse katılır. Eş zamanlı olmayan diğer adıyla asenkron olan model ise gerçek zamanlı veya canlı değildir. Öğrenci kendine en uygun zamanda çevrimiçi olur veya derse katılır.

Örgün ve uzaktan eğitim sistemleri arasındaki fark incelendiğinde, kullanılan teknolojilerle bu eğitimleri birbirinden ayıran en temel özelliğin, öğrencilere zamandan ve mekândan bağımsız olma durumunu sağlayabilmesi olarak görülmektedir. Uzaktan eğitimde öğrenci ve öğretici arasındaki etkileşim ve iletişim istenilen şekilde gerçekleştirilebilir ve buna yönelik doğru yöntem ile en uygun teknoloji kullanılırsa, uzaktan eğitim sisteminin örgün eğitim sistemi kadar başarılı olabileceği söylenebilir (Yılmaz ve Horzum, 2005).

2. PANDEMİ DÖNEMİ UZAKTAN EĞİTİMİYLE İLGİLİ SAÜ ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜNDE YAPILAN ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE ÖRNEKLEMİ

Çalışmada seçilen yöntem, evren, örneklem, verilerin nasıl toplandığı ve verilerin analizinde hangi uygulamaların kullanıldığı bu kısımda sırasıyla açıklanacaktır. Çalışmada yöntem olarak karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntemde; hem nitel hem de nicel veriler yani istatistiki eğilimlerle (nicel veriler), kişisel deneyimlerin (nitel veriler) bir araya getirilmiştir. Sadece nitel veya nicel verilerin tercih edilmemesinin sebebi karma yöntemle araştırma problemi daha iyi kavramanın avantajlı olması sebebiyle uygulanmıştır. Çalışmada aynı zamanda tarama modeli de uygulanmıştır. Tarama modeli, geçmişte veya şu an hala var olan bir durumu var olduğu haliyle saptamayı hedefleyen araştırma modelidir.

Araştırma evrenini Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü derslerini pandemi döneminde uzaktan eğitim yoluyla alan lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Nicel araştırma bölümünde örneklemi Sakarya Üniversitesi Alman Dili Edebiyatı bölümünde tüm lisans öğrencilerine uygulanan ankete katılan öğrenciler oluşturmaktadır. Nitel araştırma bölümünde ise örneklemi, Sakarya Üniversitesi'nde uygulamanın yapıldığı Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, görüşlerine başvuru, pandemi döneminde ders veren öğretim elemanları oluşturmaktadır.

Çalışmanın nicel araştırma bölümünde; 1 demografik, 16 adet 5'li likert tipi olmak üzere toplam 17 maddeden oluşan "Pandemi Döneminde Alman Dili ve Edebiyatı Bölümünün Derslerinin Uzaktan Eğitimle Verilmesi Değerlendirme Anketi" isimli Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümü tarafından uygulanan anket kullanılarak veriler toplanmıştır. Çalışmanın nitel bölümünde ise öğretim elemanları için, 11 açık uçlu sorudan oluşan, görüşme formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Toplanan veriler değerlendirilirken verimlilik, eğitim yöntemi, başarı durumu, ders içeriği, avantaj ve dezavantaj hakkındaki görüşler alınarak bu konuları kapsayan bir çalışma yapılmıştır.

Çalışmada ilk olarak Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından uygulanan anket değerlendirilmiş, sonra nicel araştırmanın sonuncunun ayrıntılarını araştırabilmek için öğretim elemanlarının görüşleri de alınmak üzere görüşme formları hazırlanıp uygulamaya konulmuştur. Uygulanan anket sonucunda 136 öğrenciden ve öğretim elemanları için hazırlanan görüşme formunun uygulanması sonucunda ise 5 öğretim elemanından veriler toplanmıştır.

Çalışmada uygulanan ankette alınan cevaplar Microsoft Excel programı yardımıyla tablo haline getirilmiş ve SPSS programı aracılığı ile betimsel veri analizi yapılarak frekans ve tablolar şeklinde sunulmuştur. Öğretim elemanları ile yapılan görüşmeler betimsel analiz yapılarak değerlendirilmiştir.

Anket bölümünde, 5li likert tipi; ölçeğin yüzde ve frekanslarını içeren betimsel analize yönelik tablo gösterilerek yorumlanmıştır. Tablolarda katılan öğrencilerin sayısı ve bildirdikleri görüş oranında geçerli sayılan sonuçlar gösterilmiştir. Nitel bölümde ise veriler kavram olarak belirtilmiş ve başlıklar altında değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmada öğretim elemanlarından alınan görüşlerden direkt olarak aktarılmıştır.

3. SAÜ ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ PANDEMİ DÖNEMİ UZAKTAN EĞİTİMİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Çalışmada öğrencilere uygulanan anket ve öğretim elemanlarıyla yapılan mülakat sonucunda ortaya çıkan bulgular aşağıda ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

3.1. SAÜ Alman Dili ve Edebiyatı Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitiminin Verimliliği

Verimlilik konusunu değerlendirmek için uygulanan 5li likert tipi ölçekte örgün eğitime kıyasla uzaktan eğitim karşılaştırılması yapılmıştır. “Pandemi döneminde Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin uzaktan eğitim yoluyla verilmesini örgün eğitime kıyasla daha verimli buluyorum.” maddesine ilişkin alınan görüşler Tablo 1’deki gibidir. Çıkan sonuca göre; ankete katılan öğrencilerin %58.1’i pandemi döneminde Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin uzaktan eğitimle verilmesini verimli bulmamaktadır.

Tablo 1: Derslerin uzaktan eğitimle verilmesinin örgün eğitime göre verimli olması konusunda yüzde frekans dağılımları.

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	44	32,4	32,4	32,4
	Katılmıyorum	35	25,7	25,7	58,1
	Kararsızım	28	20,6	20,6	78,7
	Katılıyorum	13	9,6	9,6	88,2
	Kesinlikle Katılıyorum	16	11,8	11,8	100,0
	Toplam	136	100,0	100,0	

Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinin verimliliğe etkisi hakkında öğretim elemanlarının görüşleri sorulmuştur. Öğretmenler derslerin sonradan dinlenebilir olmasının dersin verimli olmasına etkisinin büyük olduğunu düşünmektedir. Bunun yanında derslerin uzaktan eğitim yöntemiyle verimsiz geçtiğini düşünen öğretmenler de bulunmaktadır. Öğretim elemanlarının konu hakkındaki görüşleri aşağıda doğrudan aktarılmıştır.

ÖE3: “Dersler, ders süresince sadece hoca tarafından ders anlatıldığı için, karşısında dikkatle dinleniyorsa, bir verimlilik taşıyor elbette. Kuramsal bilgi aktarımı açısından çok çok iyi, hiç kesilmeden aralıksız ders anlatıyorsunuz, ama pratiğe geçince büyük sıkıntı. Özellikle edebi yorum dersleri açısından, kendiniz soruyor kendiniz yanıtlıyorsunuz daha çok. Sürekli merkezde olmanız ve monolog yapmak durumunda kalmanız, çok yorucu ve yıpratıcı bir şey.”

ÖE5: “Uzaktan eğitimin en büyük iki olumlu etkisinden birisi derslerin kayıt altına alınışından dolayı denetlenebilirliği, dolayısıyla da verimliliğin artmış olması, ikincisiyse öğrencilerin dersleri tekrar üzerinden diledikleri kadar yeniden izleyebilmelerinde yatmaktadır.”

ÖE2: “Dersler yüz yüze eğitimde ne kadar ilgi çekiciyse, uzaktan eğitimde de o kadar çeldirici etken var olduğundan yine kimi ilgili öğrenciler haricinde çok verimli olduğu söylenemez.”

3.2. SAÜ Alman Dili ve Edebiyatı Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Yöntemi Konusundaki Tercihleri

Ankette 2.3.4. ve 13. maddelerle, 4 maddede eğitim yöntemindeki memnuniyet ölçülmüştür. Belirli konuda farklı maddelere ilişkin öğrencilerin aynı konudaki net görüşünün ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. “Pandemi döneminde Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin uzaktan eğitim yoluyla verilmesini dezavantajlı buluyorum.” maddesine ilişkin görüşlerde; derslerin uzaktan eğitim yoluyla verilmesini dezavantajlı bulan öğrencilerin sayısı çoğunluktadır. Tablo 2’de bildirilen görüşler görülmektedir. Eğitimin uzaktan eğitim yoluyla devam edip etmemesi konusunda “Pandemi dönemi sona erdiğinde de Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin uzaktan eğitim yoluyla verilmesinin devam etmesini istiyorum.” maddesine ilişkin görüşlerde öğrencilerin büyük bir oranı eğitimin uzaktan eğitim şeklinde devam etmemesini istemektedir. Bu maddeye yönelik görüşler Tablo 3’de görülmektedir. Bu sonucu destekleyen “Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin örgün eğitim yoluyla verilmesini istiyorum.” maddesine ilişkin görüşler Tablo 4’de de görüldüğü üzere öğrencilerin görüşü eğitimin örgün olarak devam etmesi yönündedir. Derslerin uzaktan eğitimle verilmesinin örgün eğitimdeki kadar başarılı olup olmadığına istinaden; “Pandemi döneminde uzaktan eğitimle verilen derslerin örgün eğitim kadar başarılı verildiğini düşünüyorum.” maddesine ilişkin öğrenciler Tablo 5’de görüldüğü gibi hemen hemen eşit oranda olumlu ve olumsuz görüş bildirmişlerdir. Bu durumda öğrencilerin görüşüne göre uzaktan eğitimle verilen dersler örgün eğitime kıyasla hem başarılı hem de başarısızdır.

Tablo 2: Uzaktan eğitimin dezavantajlı olduğu konusunda yüzde frekans dağılımları.

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	16	11,8	11,8	11,8
	Katılmıyorum	16	11,8	11,8	23,5

	Kararsızım	29	21,3	21,3	44,9
	Katılıyorum	38	27,9	27,9	72,8
	Kesinlikle Katılıyorum	37	27,2	27,2	100,0
	Toplam	136	100,0	100,0	

Tablo 3: Uzaktan eğitimin devam etmesi konusunda yüzde frekans dağılımları.

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	62	45,6	45,6	45,6
	Katılmıyorum	26	19,1	19,1	64,7
	Kararsızım	22	16,2	16,2	80,9
	Katılıyorum	13	9,6	9,6	90,4
	Kesinlikle Katılıyorum	13	9,6	9,6	100,0
	Toplam	136	100,0	100,0	

Tablo 4: Eğitimin örgün olarak devam etmesi konusunda yüzde frekans dağılımları.

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	10	7,4	7,4	7,4
	Katılmıyorum	2	1,5	1,5	8,8
	Kararsızım	30	22,1	22,1	30,9
	Katılıyorum	38	27,9	27,9	58,8
	Kesinlikle Katılıyorum	56	41,2	41,2	100,0
	Toplam	136	100,0	100,0	

Tablo 5: Uzaktan eğitimin örgün eğitim kadar başarılı olduğu konusunda yüzde frekans dağılımları.

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	24	17,6	17,8	17,8
	Katılmıyorum	26	19,1	19,3	37,0
	Kararsızım	30	22,1	22,2	59,3
	Katılıyorum	31	22,8	23,0	82,2
	Kesinlikle Katılıyorum	24	17,6	17,8	100,0
	Toplam	135	99,3	100,0	
Kayıp Veri		1	,7		
Toplam		136	100,0		

Öğretim elemanlarına; pandemi süresi boyunca devam eden uzaktan eğitim modelinin pandemiden sonra da devam edip etmemesi hakkındaki görüşleri ve bunun yanında hangi derslerin uzaktan, hangi derslerin örgün olarak devam etmesini tercih ettikleri “Pandemi dönemi sona erdiğinde derslerin uzaktan eğitim yoluyla devam etmesini ister misiniz? Hangi derslerin uzaktan eğitim yoluyla devam etmesini, hangilerinin örgün eğitim yoluyla devam etmesini istersiniz?” şeklinde sorulmuştur. Öğretim elemanlarının verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde büyük çoğunluğun uzaktan eğitimin devam etmesi gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bununla beraber hazırlık sınıflarında örgün eğitimin devam etmesi, tüm eğitim sürecinde de ölçme ve değerlendirmenin yüz yüze yapılması gerektiği görüşü dile getirilmiştir.

ÖE3: “Pandemi, kitlesel ölüme davetiye, bu bakımdan kesinlikle online eğitime devam edilmesi gerektiğini düşünüyorum, ama ders anlatma platformlarımızın yetkinleştirilmesi şartıyla. Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tez sınavlarını bile Adobe’nin bir programıyla yapıyoruz ve canlı sınavdan çok farklı olmadığını hepimiz deneyimliyoruz. Demek ki sistem iyi olursa, ONLINE eğitim de daha yetkin ve verimli kılınabilir.”

ÖE5: “Özellikle bizim bölümümüz için uzaktan eğitimin sürdürülebilirliği kesinlikle mümkün görünmektedir. Ancak tüm ölçme ve değerlendirme işlemleri yüz yüze yapılmalıdır. Lisans eğitiminin ilk 4 yarıyılı yüz yüze son 2 yılı ise bütünüyle uzaktan eğitim yoluyla verilebilir görüşümdedir.”

ÖE2: “Evet, özellikle edebiyat ve sinema, edebiyat ve medya gibi derslerim uzaktan eğitimle de gayet başarılı biçimde işlenebiliyor fakat aynı şeyi Almanca hazırlık sınıfları için söyleyemem, hazırlık sınıflarında eğitimin yüz yüze ya da en azından hibrit bir biçimde ilerletilmesinin gerektiğini savunuyorum.”

3.2. SAÜ Alman Dili ve Edebiyatı Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Ders İçeriği Memnuniyeti

Ders içeriği memnuniyeti konusunda “Pandemi döneminde uzaktan eğitimle verilen Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin içeriğinden memnunum ve yeterli buluyorum. (PDF, PPT, Videolar... vs.)” maddesine ilişkin ölçmede öğrencilerin %73’ü pandemi döneminde uzaktan eğitim ile yapılan eğitimdeki Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin ders içeriğinden memnun olduğunu belirtmiştir. Tablo 6’da alınan olumlu görüşlerin sayısına bakıldığında ders içeriğinde kullanılan PDF, PPT, videolar vs. yeterli görüldüğü sonucu çıkmaktadır.

Tablo 6: Ders içeriği memnuniyeti konusunda yüzde frekans dağılımları.

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	6	4,4	4,4	4,4
	Katılmıyorum	8	5,9	5,9	10,4
	Kararsızım	22	16,2	16,3	26,7
	Katılıyorum	75	55,1	55,6	82,2
	Kesinlikle Katılıyorum	24	17,6	17,8	100,0
	Toplam	135	99,3	100,0	
Kayıp Veri		1	,7		
Toplam		136	100,0		

Pandemi döneminde aniden uzaktan eğitime geçiş süreciyle öğretim elemanlarına ders içeriğinin hazırlanması ve materyal oluşturmada sorun yaşanıp yaşanmadığı konusunda “Pandemi döneminde Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinde; derse hazırlanma aşamasında zorluk yaşadınız mı? Uzaktan eğitim modeline uygun materyal oluşturma da sorun yaşadınız mı? Yaşadıysanız bunlar nelerdir? Örgün eğitimde kullandığınız materyalleri uzaktan eğitimde kullanabildiniz mi?” sorularıyla görüşleri sorulmuştur. Uzaktan eğitimde ders içeriği konusunda ne gibi zorluklar yaşandığı tespit edilmiştir.

Eğitmenler derse hazırlık aşamasının uzun zaman aldığını belirtmişler, ellerindeki ders içeriklerinin örgün eğitime göre olduğu için bunların dijital ortama aktarılmasının zaman aldığı görüşünü belirtmişlerdir. Materyal konusunda sıkıntı çekmediklerini hatta bazı konularda bunun avantaj sağladığını açıklayarak örgün eğitimde kullandıkları tüm materyalleri geliştirerek ve uzaktan eğitime entegre ederek kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretim elemanlarının konu hakkındaki görüşleri aşağıda doğrudan aktarılmıştır.

ÖE5: “Ders malzemesi konusunda herhangi bir sorun yaşamadım. Örgün eğitimde kullandığım ders malzemelerini uzaktan eğitime entegre ederek, yani erişilebilir hale getirerek kullandım.”

ÖE3: “Allahtan ders verilerimi yaklaşık 2 yıldır zaten büyük oranda World dosyalarına taşımıştım. (Tabii bunları PDF e dönüştürmem gerekti teker teker). Ama öğrencilerime her zaman en son, en güncel bilgileri aktarmak istediğim için derslerim hakkında yine epeyce ön- araştırma yaptım, yurt dışında akademik dijital platformlarda sunulan en son veriler nelerdir, diye. Ön hazırlığım olmasına rağmen var olan verilere yeni veriler eklemek ve bunları PDF e dönüştürmek oldukça vaktimi aldı. Sanırım benim gibi derslerinde titiz olan herkesin yaşadığı en büyük zorluk, verileri dijital platforma taşımak olmuştur.”

ÖE2: “Örgün eğitimde kullandığım çoğu materyali kullanabildim, teknolojik imkânların daha fazla olması kimi zaman benim için avantajlıydı da fakat telif hakları gibi çetrefilli konularda emin olamadığım noktalar oldu.”

3.3. Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitiminin SAÜ Alman Dili ve Edebiyatı Örneğinde Avantaj ve Dezavantajları

Pandemi döneminde uzaktan eğitime geçişle birlikte Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin uzaktan

eğitim yöntemiyle verilmesinin avantaj ve dezavantajlarının neler olduğu konusunda “Pandemi döneminde Alman Dili ve Edebiyatı derslerinin uzaktan eğitimle verilmesinin sizin için avantajları ve dezavantajları nelerdir?” sorusuyla öğretim elemanlarının görüşleri alınmıştır. Öğretim elemanları daha önceki görüşlerinde de bildirdikleri gibi derslerin canlı olarak yapılmasının yanı sıra derslerin sisteme kayıt edilmesinin ve öğrencilerin kayıtlı dersleri daha sonradan da dinleyebilme imkânı bulmalarını en büyük avantaj olarak değerlendirmektedirler. Mekândan bağımsız olma durumu da avantaj olarak vurgulanmıştır.

Dezavantaj olarak değerlendirilen konular ise, öğrencilerin derse katılımda yaşadıkları sorunlar; internet, derse katılımı etkileyen faktörler gibi konulardır.

ÖE5: “Bölüm özelinde (dil bölümü olduğundan) uzaktan eğitimin, ölçme ve değerlendirme dışında, herhangi bir dezavantajı olduğunu düşünmüyorum. Birçok maddi avantajının yanında en önemli kazancı derslerin denetlenebilirliği ve öğrencilerin dersleri tekrar izleyebilmesi ile tüm ders malzemesine dijital ortamda ulaşabiliyor oluşlarıdır.”

ÖE2: “Avantaj: Teknolojik imkânlarla araştırma yapmanın hızlılığı, mekânlardan bağımsız olarak her türlü bilginin aktarılması yönünde kolaylık

Dezavantaj: Çeldirici diğer faktörlerin uzaktan eğitimde daha fazla oluşu ve öğrencilerin bu sebeple derslere katılımının düşük olması”

ÖE4: “Dezavantaj imkânı olmayıp internete bağlanamayanlar için oldu, bu yüzden masaüstünü ve gerekli tüm teknik imkânları öğrencilerin internet paket kotası bitmesin diye sınırlı bir şekilde kullanabildim. Şayet bu problem olmasaydı çok daha verimli geçebilirdi. Ayrıca Üniversitede uzaktan eğitim her açıdan hem devlet hem de Üniversite için tasarruf demek.”

SONUÇ

Bu çalışma, pandemi döneminde Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü lisans derslerinin uzaktan eğitim yoluyla verilmesinde, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının bakış açılarının değerlendirilmesini amaçlayan bir araştırmadır. Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının görüşlerine başvuru, verimlilik, eğitim yöntemi tercihi, ders içeriği ve avantajları- dezavantajları konularında elde edilen bulgular incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Verimlilik konusunda öğrencilerin ve öğretim elemanlarının görüşleri doğrultusunda, öğrencilerin büyük bir kısmı, örgün eğitim ile uzaktan eğitimin kıyaslamasında, derslerin uzaktan eğitim yoluyla verilmesinin verimli olmadığını düşünmektedirler. Aynı konuda öğretim elemanlarının görüşleri alındığında bazı öğretim elemanları, uzaktan eğitim sayesinde eğitimin kesintisiz bir şekilde devam etmesinin olumlu, fakat monolog olarak ilerlemesinin olumsuz olduğu görüşündeler. Öğretim elemanları, özellikle edebiyat derslerinde, tek yönlü ders anlatımının olumsuz etki yarattığını düşünmektedirler. Öğretim elemanları yine buna bağlı olarak, uzaktan eğitimde öğrencinin derse dinlemesinde birçok engelleyici etkenin olduğu görüşünü paylaşmışlardır. Derslerin hangi motivasyonla, hangi koşullarda ve ne kadar öğrenci tarafından dinlendiğinin ölçülemediği düşüncesi ağırlık kazanmaktadır. Olumlu olarak iletilen görüşlerde, derslerin kayıt altına alınarak yeniden izlenebilir olmasının, dersin verimliliğine etkisinin büyük olduğu iletilmiştir. Alınan yanıtlara bakıldığında, hem öğrenciler hem öğretim elemanları açısından ağırlıklı görüş, uzaktan eğitimin örgün eğitime göre birçok yönden verimsiz olduğu yönünde görüşler belirtilmiştir. Benzer bir çalışmada Yücel ve Karadağ’a göre sosyal bilimler alanındaki öğrencilerin memnuniyetleri diğer alanlara göre oldukça düşük olduğu belirtilmiştir (Karadağ ve Yücel, 2020). Üniversite öğrencileriyle yapılan diğer bir çalışmada da Keskin ve Özer Kaya tarafından öğrencilerin uzaktan eğitimi örgün eğitim kadar etkili bulmadıkları ifade edilmiştir (Keskin ve Özer Kaya, 2020).

Bu konuda yapılan bilimsel araştırmanın önermesi olarak, eğitimin verimsiz olmasına neden olan nedenlerin detaylı bir şekilde araştırılarak, eksikliklerin giderilmesi yönünde çalışmaların yapılmasının mümkün olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ankette derslerin değerlendirilmesi konusunda genel olarak sorular sorulduğu için detaylı olarak ayrı ayrı dersler bazında bir çalışma yapılabilir. Hangi derslerin hangi yöntemle daha verimli olduğu ya da olabileceği araştırılması yapılabilir. Bu şekilde karma bir eğitim programının düzenlenmesi gündeme gelebilir. Bu alanda çalışmalar yapılabilir.

Görüşlerin değerlendirilmesinde başka bir konu olan eğitim yöntemi tercihi hakkında öğrencilere ve öğretim elemanlarına, derslerin bundan sonraki süreçte nasıl devam etmesini tercih ettikleri sorulmuştur. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu bölüm derslerinin uzaktan eğitimle verilmesini dezavantajlı bulmaktadır. Öğrenciler, pandemi sonrasında uzaktan eğitimin devam etmemesi taraftarı olup, derslerin örgün eğitimle verilmesini talep etmektedirler. Eğitimin niceliksel başarı değerlendirmesi konusunda uzaktan eğitim ile örgün eğitim arasında bir fark olmadığı görülmektedir. Bu görüşü yorumladığımızda öğrencilerin, uzaktan eğitimi bir zorunluluk nedeniyle aldıklarını düşünerek, örgün eğitimle benzer başarı puanlarının ortaya çıkması doğal olarak görülebilir. Burada eğitimde ölçme ve değerlendirmelerdeki önemli farklılığa rağmen benzer düzeylerin çıkması da üzerinde durulması gereken bir konudur.

Öğretim elemanlarının çoğu uzaktan eğitim ile derslerin devam etmesinin dersin anlatıldığı platformların geliştirilmesiyle yani iyi bir sistem kurularak mümkün olabileceği görüşündedir. Bu konuda öğretim elemanları ölçme ve değerlendirmede kaygı duymakta ve sınavların yüz yüze yapılması koşuluyla, uzaktan eğitim ile devam edilebileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğretim elemanlarından “Lisans eğitiminin ilk 4 yarıyılı yüz yüze, son 2 yılı ise bütünüyle uzaktan eğitim yoluyla verilebilir” şeklinde öneriler de gelmiştir.

Araştırmalar, bugün dünyanın yaşadığı Covid-19 salgınıyla birlikte, depremler, erozyonlar, tsunamiler, hortumlar, sel baskını, yangınlar ve bulaşıcı hastalık salgınları (pandemi) sonrasında da Acil Durum Eylem Planı (ADEP) kapsamında uzaktan eğitimin öncelikli bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermiştir. Bu durum aynı zamanda uzaktan eğitimin imkânlarının keşfedilmesi ve anlaşılması için de büyük fırsatlar sunmaktadır (Telli Yamamoto ve Altun, 2020).

Covid-19 salgını benzeri durumlarda, tüm dünyada uzaktan eğitimin alternatif olarak değil bir model olarak kullanılabilir hale getirilmesi, örgün eğitime karşılık uzaktan eğitimde ortaya çıkan dezavantajların önceden araştırılması ve bu yönde iyileştirme çalışmalarının yapılabileceği görülmektedir. Yapılacak araştırmalarla, hangi derslerin uzaktan eğitimle verilmesinin hangi derslerin örgün olarak verilmesinin daha uygun olacağı, hangi derslerde tercih hakkı olabileceği de belirlenebilir. Uzaktan eğitim, bazı durumlarda örgün eğitim için alternatif çözümler de sunabilir. Pandemi dönemi uzaktan eğitim deneyimleri, melez bir eğitim sistemi için çalışmalara başlanmasına yol gösterici olabilir ve yeni eğitim modellerinin ortaya çıkmasına fırsat olabilir.

Uzaktan eğitimle verilen ders içerikleri konusunda öğrencilerin genelde memnun oldukları görülmüştür. Öğretmenler tarafından hazırlanan ders içeriklerinde PDF, PPT ve videoların derste kullanımının, konuların işlenmesinde yeterli olduğu belirtilmiştir. Öğretim elemanları da benzer şekilde ders içerikleri konusunda herhangi bir sorun yaşanmadığını sadece örgün eğitimde kullanılan içerikleri dijitalle aktarmanın zaman aldığını dile getirmişlerdir. Bu soruna çözüm olması için ders içerikleri konusunda öğretmenlere destek sağlanabilir ve dijital ortamda verilecek dersler için materyal oluşturmada eğitim verilebilir.

Uzaktan eğitimin bir avantajı olarak zamandan tasarruf ve derslerin sisteme kaydedilerek tekrar izlenebilir olması söylenebilir. Öğretim elemanlarının uzaktan eğitim ile ilgili vurguladıkları dezavantajlar, her öğrencinin yeterli internet paketi olmaması, öğrencilerin bir kısmının internete bağlanma konusunda sorunlar yaşaması ve bu nedenle düşük katılım olmasıdır.

Can’a göre, yapılan araştırmalarda, pandemi döneminde uzaktan eğitime geçiş yapan tüm kurumlar için, internet üzerinden yapılacak uzaktan eğitim altyapısına sahip olması en önemli konudur. Sahip olduğu durumda da daha önce hazırlık yapılmış olması gerekmektedir. Can’a göre eğitimi belirleyici olan süreç, tüm öğrencilerin eğitim alabilmeleri için kullanılacak tek kaynağın uzaktan eğitim olması ve tüm öğrencilerin evlerinden televizyon ve internet üzerinden eğitimlerini almaya başlamalarıdır (Can, 2020).

Uzaktan eğitimin olumsuz yönlerinin giderilebilmesi için yetkili kurumlar teknik imkânlar vb. konularda öğrencilere destek verebilir, imkân sunabilirler. Her öğrencinin eşit şekilde bu eğitimden faydalanabilmesi için çalışmalar yapılabilir. Bu araştırma, tüm dezavantajları giderilse bile uzaktan eğitimin tümüyle örgün eğitimin yerini almasının gerek öğrenci gerekse öğretim elemanları açısından mümkün olmayacağını ortaya koymaktadır. Uzaktan eğitim, örgün eğitim için elverişli olmayan

durumlar için alternatifi olmayan bir eğitim modeli olmakla birlikte, örgün eğitimin doğal bir alternatifi olamamıştır.

KAYNAKÇA

- Arar, Atilla (1999). "Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi, Uzaktan Eğitim Uygulama Modelleri ve Maliyetleri", Birinci Uzaktan Eğitim Sempozyumu 15-16 Kasım 1999, Ankara: Kara Kuvvetleri Eğitim ve Doktrin Komutanlığı.
- Buzpinar, V. (2021). *Alman Dili ve Edebiyatı Lisans Derslerinin Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim Yöntemiyle Öğretiminin Sürdürülebilirliği (Sakarya Üniversitesi Örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye’de Açık ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi AUAd*. 6(2):11-53.
- Demir, E. (2014). Uzaktan Eğitime Genel Bir Bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 39:203-212.
- İşman, A. (2011). *Uzaktan Eğitim*. Pegem Akademi. Ankara.
- Karadağ, E., & Yücel, C. (2020). Yeni tip Koronavirüs pandemisi döneminde üniversitelerde uzaktan eğitim: Lisans öğrencileri kapsamında bir değerlendirme çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 181-192.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*. Pegem A Yayınları. Ankara.
- Keskin, M., & Özer Kaya, D. (2020). COVID-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Jeffries, M. (2008). IPSE Research in Distance Education Assistant Director of Educational Services, IHETS, http://www.digitalschool.net/edu/DL_history_mJeffries.html.
- Millî Eğitim Bakanlığı. Bakan Selçuk, koronavirüs'e karşı eğitim alanında alınan tedbirleri açıkladı. <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitimalaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr>, web adresinden 09 Haziran 2021 tarihinde edinilmiştir.
- Papi, C. ve Büyükaslan, A. (2007). Türkiye ve Fransa’daki Uzaktan Eğitimde Gelişmeler: Hangi Eğitim Hakkı, *Marsilya: Colloque Tice Mediterranee*. Uzaktan Eğitimde İnsan / Değişim Sorunsalı.
- Romiszowski, A. (2004). *How's the e-learning baby? Factors Leading to Success or Failure of an Educational Technology Innovation*, Educational Technology, January-February.
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan Eğitim*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Telli Yamamoto G., Altun D. (2020). Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*. 3(1): 25-34.
- Yılmaz, K. ve Horzum, B.M. (2005). Küreselleşme, Bilgi Teknolojileri ve Üniversite. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (10), 103- 121.
- Yükseköğretim Kurumu. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/universitelerde-uygulanacak-uzaktan-egitime-iliskin-aciklama.aspx> web adresinden 09 Haziran 2021 tarihinde edinilmiştir.